

ЎЗБЕКISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

ЎЗБЕКISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ МАГИСТРАНТЛАР ВА ИҚТИДОРЛИ ТАЛАБАЛАРНИНГ “ТАФАККУР ВА ТАЛҚИН”

МАВЗУСИДАГИ ИЛМИЙ – АМАЛИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯСИ

2020 йил 15 май

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

**Ilm-ma‘rifat va raqamli iqtisodiyotni
rivojlantirish yiliga bag‘ishlangan**

Magistrantlar va iqtidorli talabalarning

TAFAKKUR VA TALQIN

ilmiy maqolalar to‘plami

BUXORO – 2020

Tahrir hay'ati:

O.X.Xamidov	-	Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
M.I.Daminov	-	Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent
O.S. Qahhorov	-	Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
S.Q. Qaxxorov	-	Pedagogika fanlari doktori, professor
D.R. Djurayev	-	Fizika-matematika fanlari doktori, professor
M.Y. Ergashov	-	Kimyo fanlari nomzodi, professor
B.N.Navro'z-zoda	-	Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
SH.A. Hayitov	-	Tarix fanlari doktori, professor
D.S. O'rayeva	-	Filologiya fanlari doktori, professor
S. Bo'riyev	-	Biologiya fanlari doktori, professor
SH.R.Barotov	-	Psixologiya fanlari doktori, professor
SH.SH.Olimov	-	Pedagogika fanlari doktori, professor
A.A. Turayev	-	Fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
A.R.Hamroyev	-	Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

Mas'ul muharrir:

A.A. Turayev – magistratura bo'limi boshlig'i f.-m.f.f.d., (PhD)

Musahhih:

S.M.Raximova – magistratura bo'limi uslubshunosi

O.G'.To'rayev –magistrant

Havola etilayotgan maqolalarning saviyasi va mazmuni uchun mualliflarning o'zlari mas'ul va javobgardirlar.

Buxoro davlat universiteti kengashining 2020 yil 5 maydagi 9-yig'ilishida ko'rib chiqilib nashrga tavsiya etilgan.

- Qora rang konservativ va hurmatli hisoblanadi.
- Geraldryda qora - qayg‘u ramzi.
- Qora og‘irlik va chuqurlik tuyg‘usini beradi. Odamlarga, qora tanlilarning rangi bir xil oq figuralardan ko‘ra ko‘proq og‘irlik qiladigan ko‘rinadi.

Shunday qilib, rang odamlarga ta'sir qilishi va hayotimizning turli sohalarida muhim rol o‘ynashi shubhasiz.

ОИЛАВИЙ МУНОСАБАТЛАРДА ШАХСНИНГ УМУММАДАНИЙ ДУНЕҚАРАШИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ

Ш.Р.Баротов

*БухДУ Психология кафедраси мудири,
Психология фанлари доктори, Профессор*

А.А.Ахмедов

БухДУ Психология мутахассислиги I босқич магистранти

Оила ижтимоий ҳаётнинг абадийлигини, авлодларнинг давомийлигини, тарбиянинг узлуксизлигини таъминлайдиган, келажак насл қандай бўлиб етишишига ўз таъсирини кўрсатадиган ижтимоий макон ва педагогик омил вазифасини ўтайди. Инсон оилада шаклланади. Оила муҳаббат, ҳурмат, бирдамлик ва меҳрибонлик манбаи. Айнан шу қадриятларга ҳар бир ривожланган жамият суянади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 1993 йил 20 сентябрдаги ялпи йиғилишида 1994 йилдан бошлаб 15 майни “Халқаро оила куни” сифатида нишонлашга қилинганлигини ўзи ҳам бу масалани халқаро миқёсида қанчалик долзарб эканлигидан далолат бериб турибди. Барча даврларда ҳам давлат ва жамият ғамхўрлиги оилаларнинг мустаҳкамлиги ва тинчлигига асос бўлган. Шу боис мамлакатимизда 1998 йил “Оила йили”, 2012 йил “Мустаҳкам оила йили”, 2016 йил “Соғлом бола ва она йили” деб эълон қилинганлиги ҳамда Республикамизда оила институтини мустаҳкамлаш концепсияси қабул қилиниши, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 27.06.2018 йилдаги ПҚ-3808-сон қарори билан унинг устувор вазифалари ва амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар тасдиқланиши, шунингдек, 2019 йилдан бошлаб ҳар йили 15 майда мамлакатимизда Халқаро оила куни нишонланиши давлатимиздаги оилавий муҳит ва уни мустаҳкамлаш учун қилинаётган амалдаги саъй-ҳаракатларнинг яққол наъмунасидир.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганларидек, “Биз учун муқаддас бўлган оила асосларини янада мустаҳкамлаш, хонадонларда тинчлик – хотиржамлик, аҳиллик ва ўзаро ҳурмат муҳитини яратиш, маънавий – маърифий ишларни аниқ мазмун билан тўлдиришдан иборат бўлмоғи зарур”. Дарҳақиқат, асрлар давомида ўз эътирофини топган ва диний-ахлоқий қадриятлар даражасига кўтарилган оилавий муносабатларда ҳалол яшаш, меҳнат қилиш, фарзанд тарбияси ижтимоий ҳаёт тарзини ривожлантириш манбаидир.

Марказий Осиё мутафаккирлари ва маърифатпарварлари Фаробий, Беруний, Ибн Сино, Юсуф хос Хожиб, Кайковус, Девоний, Алишер Навоий, Бобур, Мунис Хоразмий, Бедил, Бехбудий, Абдулла Авлоний, Қори Ниёзий, Чўлпон, Фитрат ва бошқаларнинг асарларида оила ва оилавий муносабатлар ҳақида қимматли фикрлар мавжуд. Уларнинг кўпларида мазкур масалага оид қарашлар муайян тартибга туширилган ва таълимот даражасига кўтарилган. Хусусан, Абу Али ибн Синонинг “Ахлоқ”, “Оила ҳўжалиги”, Алишер Навоий “Ҳайрат-ул аброр” ва “Маҳбуб-ул қулуб” асарларида оилага алоҳида ёътибор билан қараб, уни инсон камолга еришувида асосий макон деб билганлар.

XX аср бошларидаги маърифатпарварлик ҳаракатининг асосчиларидан бири Фитратнинг “Оила” асарида оила асосини тўғри қуриш, оилада ёш авлодга жисмоний, ақлий ва ахлоқий тарбия бериш орқали мана шу турғунликдан қутилиш, жамиятни ислоҳ қилиш мумкинлигини баён қилган. “Миллат тақдири мана шу миллат вакиллари яшаган оиланинг ҳолатига боғлиқдир. Қаерда оила муносабати кучли интизомга таянса, мамлакат ва миллат ҳам шунча кучли ва тартибли бўлади.” деб ёзади.

Оиладаги ўзаро муносабатлар маданияти малакаси тасаввуф фалсафасида ҳам алоҳида ўрин тутади. Бу фалсафанинг йирик вакиллари бўлган Аҳмад Яссавий, Баҳовуддин Нақшбанд, Нажмиддин Кубро тариқатларида ота ва оналар ўзаро муносабатларининг фарзандлар камолотидаги роли, фарзандларнинг ота-оналарга бўлган муносабати мавзуи алоҳида таъкидлаб ўтилганлигини кўраимиз. Шунингдек, улуғ уламолар бўлмиш Ал-Бухорий, Ат-Термизийларнинг ҳадис тўпламларида, асарларида ҳам мазкур мавзуга катта ёътибор берилган. Қуръондан кейинги диний манба – ҳадисларда Пайғамбаримиз Муҳаммад (с.а.в.) айтдилар: “Аллоҳ таолонинг рози бўлиши ота-онанинг рози бўлишига ва Аллоҳнинг ғазаби ҳам ота-онанинг ғазабига боғлиқдир” (Имом Бухорий ривояти). Ҳақиқатдан ҳам ота-онага озор бермаслик, уларнинг дилини вайрон қилмаслик, мулойимлик билан суҳбатда бўлиш, кўнглини кўтариш айтганларини вақтида бажариш, фарзанднинг ота-она олдидаги бурчидир.

Мустақиллик даврида оила-никоҳ муносабатларининг ҳуқуқий тартибга солиниши масалаларини Ф. Отахўжайев, ўзбек оилалари маънавиятининг тарихий асослари, маънавий руҳияти, анъаналари, фарзандлар тарбияси муаммоларини истиқлол мафкураси нуқтаи назаридан О. Сафаров, М. Маҳмудовлар таҳлил ецалар, оиланинг жамиятда тутган ўрни, оилавий тарбия, оила аъзоларининг оиладаги ўрни, оилада миллий ва умуминсоний тарбия масалаларининг педагогик нуқтаи назардан О. Мусурманова, оиланинг моҳияти, ота-оналарнинг бола тарбиясидаги масъулияти, фарзандлик бурчига оид баъзи миллий диний анъаналаримизни Е. Юсупов, ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлашга оид масалаларни М. Халматовалар таҳлил қилганлар. Оила турларининг демографик, ижтимоий тузилишларига қараб бўлинишининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда унинг оилавий муносабатлар маданиятига таъсири мавжуд. Мамлакатимизда мавжуд оилаларнинг аксарияти тўлиқ оилалардир. Тўлиқ оила деганда ота-она ва

фарзандлардан иборат оила тушунилади. Бу типик оилага хос хусусиятдир. Бундай оилалар, ўз навбатида, патриархал, нуклеар, мезальянсларга бўлинади. Ўзбекистоннинг ўзига хос хусусияти яна шундаки, ҳозирда ўзбек оилалардаги катта патриархал оила хўжалиги ҳам сақланиб қолинган. Бунда 2-3 авлод хўжалиги умумий бўлиб, уларнинг иқтисодий бирлигининг асоси ҳисобланган оила мулки фақат оила бошлиғи қўлида бўлади ва ҳамма унга бўйсунади. Мана шу сабабли ҳам қариндош – уруғларнинг қуда-андачилик муносабатлари давом қилиб келаяпти. Яқин қариндошларнинг никоҳи ҳам шу жумладандир.

Замонавий оилаларга хос хусусият уларнинг нуклеарлигидир (Нуклеар – латинча сўздан олинган бўлиб, луғавий маъноси “ядро” демакдир. Ер-хотин ва болалардан иборат). Ҳозирда Ғарб сивилизацияси таъсирида оиланинг бу хили кўпайиб бормоқда. Бундай оилаларда қайнона ва келин ёки келинлар алоҳида яшаганликлари учун улар орасидаги низоли муносабатларнинг олди олинади, турмуш тарзида улар бир-бирлари билан қадрлироқ, меҳр-шафқатлироқ маданий муносабатда бўлишади

Замонавий оилаларга хос яна бир хусусият – мезальянсларнинг ошишидир. (“Мезальянс” – франсузча сўз бўлиб ер-хотиннинг ижтимоий, маданий ва иқтисодий мавқиялари орасида катта тафовут бўлган оилалар тушунилади). “Мезальянс” деб, масалан шаҳарликлар билан қишлоқликлар, зиёлилар билан ишчи-деҳқон, чорвадорлар ҳамда турли миллат кишилари орасидаги никоҳларни тушуниш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил қатий тартиб интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятини кундалик қондаси бўлиши керак Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг 2016 йил якунлари ва 2017 йил истиқболларига бағишланган мажлисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи //Халқ сўзи газетаси 2017 йил 16 январ №11.
2. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. “Ўзбекистон” 2016.
3. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қўрамиз. “Ўзбекистон” 2017

DEZADAPTATSIYALASHGAN O‘SMIRLARDA SIFATLI TA’LIMNI TASHKIL QILISH VA ZAMONAVIY USULLARNI ISHLAB CHIQUISHNING AHAMIYATI

D. Baratova,
BuxDU, Psixologiya kafedrasi dotsenti,
Sh. Turobova,
BuxDU II kurs magistranti

Yoshlar o'z davrining talablari bilan uyg'un bo'lsin. Lekin ayni paytda o'zligini ham unutmasin. Biz kimmiz, qanday ulug' zotlarning avlodimiz, degan da'vat ularning qalbida doimo aks-sado berib, o'zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga faqat tarbiya va ilm orqasidan erishamiz.

Sh.M. Mirziyoyev

Ta'lim jarayonida pedagog bilan o'quvchilarning o'zaro hamkorlik faoliyatiga xos ijtimoiy psixologik uyg'unlikni tashkil etish, ta'lim sub'ektlarining mustaqil, ijodiy fikrlashga o'rgatish, ulardagi psixologik kompetentlikni shakllantirishga xizmat qiladi. Zero, ontogenetik rivojlanishning o'smirlik davri eng murakkab hamda psixologik inqirozlar bilan uyg'unlashib ketgan, quvvati yuqori, shijoatli, yangilikka chanqoq, olamni o'zlashtirishga intiluvchan, mustaqillikka moyil, egiluvchan, xulq-atvorida ijtimoiy me'yorlarning shakllanishi jadal sur'atlar bilan kechadigan davr bo'lib hisoblanadi.

Bugungi kunda o'ziga xos "tarbiyasi qiyin o'smirlar" kategoriyasini belgilashda tamoman o'zgacha psixologik-pedagogik yondashuvlarga asoslanishning muqarrarligi yaqqol sezilmoqda. Ayni paytda pedagoglar tomonidan mazkur toifa o'quvchilarning individual xususiyatlarini adekvat tushunish va ular xulqini korreksiya qilishga bo'lgan zaruratning tobora ortib borayotganligini alohida qayd etish mumkin. Qolaversa O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Xarakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmonida ham "Mamlakatimizda sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalash, yoshlarning o'z ijodiy va intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish, mamlakatimiz yigit-qizlarini zamon talabiga to'liq javob beradigan har tomonlama rivojlangan shaxslar etib voyaga yetkazish uchun zarur shart-sharoitlar va imkoniyatlar yaratish..."¹⁴⁴ kerakligi alohida qayd etiladi.

Darhaqiqat, bugungi kunda o'ziga xos xulq-atvori, "Men"ligi nomoyon etilishida shaxslararo munosabat, identifikasiya va refleksivlik jarayonlarining yaqqol ta'siri ko'rinib turgan har bir o'smirlar guruhida me'yordan ortiq bezovtalik, hissiy zo'riqish, ruhiy tushkunlik va asabiylik holatlarini o'z vaqtida payqash va bartaraf etish uchun tegishli chora-tadbirlarni qo'llamay turib, ta'lim-tarbiya samaradorligiga erishib bo'lmaydi. Ta'lim-tarbiya samaradorligi zaiflashgan joyda esa shaxs yetarli darajada rivojlanmaydi.

Shu boisdan o'smirlik davri o'zining o'ta murakkabligi shaxs taraqqiyoti uchun "o'tish" yoki "tub burilish" davri ekanligi bilan unga nisbatan jiddiy yondashuv muqarrarligini taqazo etadi.

Bugungi kunda talaygina o'smirlar o'quv faoliyatida juda ko'plab muvaffaqiyatsizliklarga uchrayotganliklarini kuyunib gapirmoqdalar, shuningdek, kattalar tomonidan ularga bildirayotgan muomala jarayonidan qoniqmay

¹⁴⁴ "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2017.-6(766)-son-B.38

Sh.R. Barotov Sh. Salixov	SPORTCHILARDA HISSIY-IRODAVIY SIFATLAR SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSSIYATLARI 458
E.M. Muxtorov T. Salixov	SPORT FAOLIYATINI MUVAFFAQIYATLI TASHKIL ETISHDA SHAXS INDIVIDUAL PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINING ROLI.....462
D. Baratova, Sh. Turobova	DEZADAPTATSİYALASHGAN O‘SMIRLARDA SIFATLI TA‘LIMNI TASHKIL QILISH VA ZAMONAVIY USULLARNI ISHLAB CHIQUISHNING AHAMIYATI466
R. Abdurasulov, A.A. G‘aybullaev	MAKTAB O‘QUVCHILARINING JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA HISSIY-IRODAVIY SIFATLARNI RIVOJLANTIRISH470
Ш.Р.Баротов М.Х.Тилавов	РАХБАРЛИК ПСИХОЛОГИЯСИ, ХОДИМЛАРНИ БОШҚАРИШНИНГ МОҲИЯТИ ВА АСОСИЙ БОСҚИЧЛАРИ.....472
M. Zikirayeva	SHAXS PSIXOLOGIYASIDA RANGLARNING EGALLAGAN O‘RNI XUSUSIDA.....475
Ш.Р.Баротов А.А.Ахмедов	ОИЛАВИЙ МУНОСАБАТЛАРДА ШАХСНИНГ УМУММАДАНИЙ ДУНЕҚАРАШИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ.....485
D. Baratova Sh. Turobova	DEZADAPTATSİYALASHGAN O‘SMIRLARDA SIFATLI TA‘LIMNI TASHKIL QILISH VA ZAMONAVIY USULLARNI ISHLAB CHIQUISHNING AHAMIYATI487
5A111801 - Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси (мактабгача таълим)	
G.Q. Hasanova O.S. Turayeva	DIAGNOSTIK KO‘NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH492
Г.Қ. Ҳасанова З.И. Қурбонова	МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАР РИВОЖЛАНИШИДА ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯНИНГ ЎРНИ.....495
Б.Ж. Умаров С.З. Жабборова,	ОИЛАДА БОЛАЛАРНИ МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАР ВОСИТАСИДА АХЛОҚИЙ ТАРБИЯЛАШ Йўллари498
Б.Ж. Умаров Г.Р. Қурбонова	МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ.....501
S. Avezov U. Muxsinov	МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING RIVOJLANISHIDA ESTETIK TARBIYANING O‘RNI.....504
G. Kamilova N. Jabborova	МАКТАБГАЧА TA‘LIMDA BOLALARNI AQLIY RIVOJLANTIRISH OMILLARI507
Г. Камилова Н. Насимова	МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМДА ИННОВАЦИОН МЕТОДЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ510
G. Kamilova N.B. Jabborova	МАКТАБГАЧА TA‘LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARGA TA‘LIM BERISHDA ZAMONAVIY YONDASHUV.....512
Г.Қ. Ҳасанова М.М. Мамедова	МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ТАРБИЯЛАНУВЧИЛАРНИНГ КОМПЬЮТЕР САВОДХОНЛИКЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЗАРУРИЯТИ516
G.Q. Hasanova G.N. Davranova N.A. Ikramova	МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARDA YAXLIT DUNYOQARASHNI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY YO‘LLARI VA VOSITALARI520
З.Б.Жалилов С.М. Рахмонова	МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМДА ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ